

A társadalmi polarizáció új dinamikái a késő modernitásban: konfliktusok túl a törésvonalakon

New dynamics of social polarization in late modernity: conflicts beyond traditional cleavages

Vasvári Ferenc¹

Mau, Steffen, Lux, Thomas, & Westheuser, Linus (2023). Triggerpunkte. Konsens und Konflikt in der Gegenwartsgesellschaft. Berlin: Suhrkamp Verlag. 532 oldal.

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.21842>

Beérkezés: 2026.02.10.

Átdolgozott változat beérkezése: 2026.03.08.

Elfogadás: 2026.04.09.

Összefoglaló: A recenzió Steffen Mau, Thomas Lux és Linus Westheuser Triggerpunkte című kötetét mutatja be, amely a kortárs társadalmak konfliktusdinamikáinak új megközelítését kínálja. A szerzők központi állítása szerint a társadalmi polarizáció nem általános jelenségként, hanem bizonyos, szimbolikusan túltelített „triggerpontok” körül koncentrálódva jelenik meg. A könyv empirikusan megalapozott, vegyes módszertani megközelítéssel vizsgálja, hogy miért válnak egyes témák – például a migráció, a klímapolitika vagy a genderkérdések – különösen fokozottan konfliktusossá. A recenzió elemzi a kötet elméleti beágyazottságát, módszertani felépítését és tudományos hozzájárulását, valamint kitér annak nemzetközi relevanciájára is. Kritikai szempontból rámutat a földrajzi és elméleti korlátokra, miközben kiemeli a könyv jelentőségét a polarizáció és a társadalmi konfliktusok kortárs kutatásában.

Abstract: This review presents the book Triggerpunkte by Steffen Mau, Thomas Lux, and Linus Westheuser, which offers a novel approach to the conflict dynamics of contemporary societies. The authors' central argument is that social polarization does not manifest as a general condition but rather concentrates around specific, symbolically charged “trigger points.” Drawing on a robust empirical foundation and a mixed-methods approach, the book examines why certain issues, such as migration, climate policy, or gender debates, become particularly highly contested. The review analyzes the theoretical framework, methodological design, and scholarly contribution of the volume, while also addressing its broader international relevance. From a critical perspective, it highlights both the geographical and theoretical limitations of the work, while emphasizing its significance for contemporary research on polarization and social conflict.

A kötet témája és célkitűzései

Steffen Mau, Thomas Lux és Linus Westheuser könyve a kortárs nyugati társadalmakban tapasztalható konfliktusdinamikák egyik központi, ám a szociológiai elemzésekben alulértékelt aspektusát állítja vizsgálódásainak középpontjába: azokat az ún. triggerpontokat, amelyek mentén a társadalmi konszenzus viszonylag rövid idő alatt felbomlik, és intenzív politikai, kulturális vagy morális konfliktusok alakulnak ki. A szerzők abból a megfigyelésből indulnak ki, hogy a jelenkori társadalmi viták egy része aránytalanul nagy érzelmi és politikai mobilizációt vált ki, miközben más, objektíve hasonló jelentőségű problémák alig generálnak nyilvános konfliktust.

A kötet alapfeltevése szerint a kortárs társadalmak konfliktusszerkezetei nem érthetők meg kizárólag a klasszikus értelemben vett strukturális törésvonalak, például osztályhelyzet, jövedelmi egyenlőtlenségek vagy munkaerőpiaci státusz mentén. Bár ezek továbbra is meghatározóak, a szerzők emellett érvelnek, hogy a konfliktusok látható felszíne egyre inkább szimbolikus, normatív és identitáspolitikai dimenziók köré szerveződik. A triggerpontok fogalma éppen ezt a jelenséget ragadja meg: olyan témákat jelöl, amelyek képesek széles társadalmi csoportokat mozgósítani, miközben az álláspontok gyorsan morális abszolutizálódáson mennek keresztül.

A kötet központi kérdése ennek megfelelően így fogalmazható meg: miért válik egyes témákból, például a migrációból, a klímapolitikából, a társadalmi nemek kérdéséből vagy a Covid19-járvány kezeléséből társadalmi triggerpont, míg más, strukturálisan vagy gazdaságilag hasonló jelentőségű problémák viszonylag konfliktusmentesen kezelhetők? A kötet központi állítása szerint bizonyos témák azért válnak triggerponttá, mert egyszerre kapcsolódnak anyagi érdekekhez, kollektív identitásokhoz és morális értékelésekhez, miközben politikai és médiadiskurzusok révén szimbolikusan túltelítődnek, ami alacsony kompromisszumkésztséget és erős „mi-ők” megkülönböztetést eredményez.

Elméleti keret, módszertani megközelítés, forma

A könyv elméleti kiindulópontja a késő modern társadalmak konszenzus- és konfliktusszerkezeteinek újragondolása. Mau és szerzőtársai kritikusan viszonyulnak mind a klasszikus konfliktuselméletekhez – különösen a konfliktusokat kizárólag anyagi érdekellentétekből levezetőkhöz –, mind pedig azokhoz az újabb diagnózisokhoz, amelyek a társadalmi polarizációt elsősorban kulturális vagy identitáspolitikai szembenállások eredményének tekintik. A kötet egyik fő érdeme éppen az, hogy e megközelítéseket nem egymással szembeállítva, hanem egymást kiegészítve alkalmazza. A szerzők egy többszintű konfliktusmodellt dolgoznak ki, amelyben az anyagi erőforrások eloszlása, az elismerésért folytatott küzdelmek, valamint az intézményekbe és a politikai döntéshozatalba vetett bizalom egyaránt meghatározó szerepet kap. E modell lehetővé teszi annak elemzését, hogy miként alakulnak ki

olyan konfliktushelyzetek, amelyekben a felek már nem kompromisszumkereső logika mentén, hanem morális kizárás és delegitimálás révén pozicionálják magukat.

A könyv egyik legfontosabb újítása a triggerpont fogalmának részletes kidolgozása és empirikus operacionalizálása. A szerzők szerint triggerpontról akkor beszélhetünk, amikor egy adott téma erősen normatív töltetű, morális dichotómiák mentén strukturálódik, kollektív identitásokat és önmeghatározásokat érint, alacsony kompromisszumkészséget vált ki és felerősíti a „mi-ők” megkülönböztetés logikáját. E kritériumrendszer alapján elemzik többek között a bevándorlás, az éghajlatvédelem, a társadalmi nemek politikája és a pandémiakezelés körüli társadalmi vitákat. Az empirikus eredmények arra utalnak, hogy e témák tárgyalásakor a konfliktusok intenzitása gyakran független az egyéni érintettség mértékétől. Sokkal meghatározóbb szerepet játszanak a szimbolikus jelentésrétegek, a médiadiskurzusok szerkezete, valamint az, ahogyan politikai és társadalmi szereplők ezeket a témákat értelmezik és keretezik. A szerzők kimutatják, hogy a triggerpontok esetében a vita tárgya gyakran másodlagossá válik a vita módjához képest: a konfliktus nem elsősorban megoldásorientált, hanem identitásmegerősítő funkciót tölt be. Ez a megfigyelés fontos hozzájárulás a kortárs konfliktuselméletekhez, mivel rávilágít arra, hogy a polarizáció nem csupán véleménykülönbségek eredménye, hanem strukturált társadalmi folyamat. A kötet közvetlenül kapcsolódik a demokrácia válságáról, a populizmus térnyeréséről és a közéleti diskurzus eldurvulásáról szóló vitákhoz. A Covid19-járvány, a klímapolitikai mozgalmak és a migráció körüli konfliktusok nemcsak Németországban, hanem Magyarországon is jól illusztrálják a triggerpontok működését. A könyv ezért a jelenlegi politikai-társadalmi viták értelmezéséhez is releváns elméleti keretet nyújt.

A kötet módszertani szempontból, empirikusan rendkívül gazdag, a szerzők nagymintás kérdőíves adatfelvételekre, kvalitatív interjúkra, fókuszcsoportos beszélgetésekre, valamint médiatartalmak és politikai diskurzusok szisztematikus elemzésére támaszkodnak. Az empirikus elemzések elsősorban németországi adatokon alapulnak, ugyanakkor a szerzők következetesen törekednek arra, hogy megállapításaik tágabb, nemzetközi kontextusban is értelmezhetőek legyenek. A kötet egyik módszertani erénye, hogy az empirikus eredményeket folyamatos elméleti reflexióval kapcsolja össze, elkerülve az adathalmazás és az elméleti absztrakció túlzásait. A részletes módszertani leírás letölthető a kiadó honlapjáról².

A kvantitatív elemzések alapját egy saját adatfelvétel, az *Ungleichheit und Konflikt* című survey képezi, amely 2022 májusa és júliusa között készült, 2530 főből álló, a 16 éven felüli németországi lakosságra reprezentatív mintán. A kérdőíves vizsgálat telefonos adatfelvétellel német nyelven történt, és részletes szociodemográfiai adatok mellett a válaszadók politikai attitűdjeit, értékorientációit és társadalmi percepcióit is vizsgálta. A válaszok ötfokú skálán kerültek rögzítésre, ami lehetővé tette

az attitűdök finomabb differenciálását. A kérdőívben alkalmazott állítások részben korábbi, bevett survey-kutatásokból származtak, részben pedig a szerzők által, aktuális társadalmi viták alapján fejlesztett új itemek voltak. Ezek tudatosan több dimenziót fedtek le, például az erőforrás-elosztásban rejlő konfliktusokat, identitásfenyegetettséget, morális gazdasági elvárásokat és szimbolikus politikai jelentéseket. A kvantitatív adatfelvételt súlyozással korrigálták, hogy a minta megfeleljen a népesség ismert demográfiai eloszlásának (nem, életkor, régió, iskolai végzettség), ami növeli az eredmények általánosíthatóságát. Ezen túlmenően a szerzők több másodlagos adatforrást is bevontak, így például az ALLBUS, a SOEP, a European Social Survey és a European Values Study adatait, amelyek lehetővé tették a hosszabb távú trendek vizsgálatát. A politikai pártok pozícióinak elemzéséhez a Chapel Hill Expert Survey adatbázisát használták, amely nemzetközileg is elismert forrás a pártpozíciók összehasonlító elemzésére. A különböző adatforrások ilyen integrálása számottevően növeli a kötet empirikus megalapozottságát.

A kvalitatív kutatási komponens fókuszcsoportos beszélgetésekre épült, amelyeket Berlinben és Essenben szerveztek, különböző társadalmi háttérű résztvevőkkel. A csoportok kialakítása tudatos mintavételi stratégiát követett: külön csoportokat alkottak az alsó társadalmi rétegek, a felső középosztály, valamint egy úgynevezett kríziscsoport számára, ahol eltérő politikai és értékbeli álláspontokat képviselő résztvevők találkoztak. Ez a design lehetővé tette a konfliktusos diskurzusok dinamikájának közvetlen megfigyelését. A beszélgetések során a résztvevők aktuális médiacímekre reagáltak, amelyek tudatosan válogatott, konfliktuspotenciált magukban hordozó témákat jelenítettek meg. Ez a módszer különösen alkalmas volt a hétköznapi érvelési minták, morális keretezések és retorikai stratégiák feltárására. A kvalitatív adatok feldolgozása több lépcsőben történt: a beszélgetéseket kamerával rögzítették, lejegyezték, majd kvalitatív adatfeldolgozó szoftverrel (MAXQDA) kódolták és elemezték. Az elemzés során a szerzők a tematikus elemzés (Braun–Clarke) mellett a dokumentarista módszer elemeit is alkalmazták, amely a mélyebb jelentésstruktúrák és implicit tudásformák feltárására irányul. Emellett metaforaelemzést is végeztek, amely lehetővé tette a diskurzusok szimbolikus dimenzióinak vizsgálatát.

*

A kötet tudatosan felépített és jól áttekinthető. A fejezetek világos problémafelvetéssel indulnak, amelyet empirikus elemzés és elméleti reflexió követ, majd az adott rész végén összegző megállapítások zárják a gondolatmenetet. Ez a következetes szerkezet nemcsak az érvelés egységességét biztosítja, hanem az olvasó számára is jól követhetővé teszi az egyes részek közötti logikai kapcsolatokat. A könyv szerkezeti íve fokozatosan vezeti végig az olvasót a problémafelvetéstől a fogalmi tisztázáson és az empirikus vizsgálatokon át az átfogóbb következtetéseikig. A fejezetek egymásra épülése nem pusztán tematikus, hanem analitikai jellegű: minden rész hozzátesz egy újabb dimenziót a triggerpont fogalmának megértéséhez. Külön említést érdemel, hogy a szerzők arányérzéke kiegyensúlyozott: az empirikus adatbemu-

tatás nem válik öncélúvá, nem terheli túl a szöveget táblázatokkal vagy statisztikai részletekkel, ugyanakkor elegendő bizonyítékot szolgáltat az állítások alátámasztására. Az ábrák és grafikonok funkcionális szerepet töltenek be: az érvelést segítik, nem pedig helyettesítik.

A stílus tudományos igényű, de nem túlírt, nem is nehézkes. A szerzők kerülnek a fölösleges terminológiai komplexitást és az elméleti zsargon túlhasználatát, miközben világosan pozicionálják magukat a releváns szakirodalmi vitákban. A fogalmak bevezetése fokozatos, definícióik egyértelműek, és a kulcskonceptiókat – mindenekelőtt a triggerpont kategóriáját – több szempontból is körüljárják. A könyv nyelvezete egyensúlyt teremt az elemző távolságtartás és a társadalmi jelenségek iránti érzékenység között. A szerzők nem dramatizálják túl a konfliktusokat, és nem esnek bele abba a csapdába sem, hogy moralizáló hangnemben értékeljék a vizsgált társadalmi csoportokat. Ez a visszafogott, analitikus hangvétel hozzájárul a mű hitelességéhez, és lehetővé teszi, hogy az olvasó saját értelmezési kereteit is érvényesítse. Formai szempontból a kötet megfelel a kortárs társadalomtudományos szakkönyvekkel szembeni elvárásoknak. A hivatkozási apparátus következetes és átlátható; az bibliográfia széles körű nemzetközi szakirodalmat ölel fel, ami jelzi a szerzők tájékozottságát a releváns vitákban. A lábjegyzetek nem túlterheltek, inkább kiegészítő magyarázatokat vagy módszertani pontosításokat tartalmaznak, így nem törik meg a főszöveg folyamatosságát.

Steffen Mau a kortárs német szociológia nemzetközileg is elismert alakja, jelenleg a berlini Humboldt-Universität professzora. Mau kutatási portfóliója magában foglalja a szociális egyenlőtlenség, migráció, transznacionalizáció, európai integráció és jóléti államok összehasonlító vizsgálatát. Munkásságában erőteljesen jelen van a makroszociológiai szemlélet: nagy volumenű, összehasonlító empirikus kutatásokkal vizsgálja a társadalmi struktúrák hosszabb távú változásait, és ezek hatásait a konszenzus, a konfliktus és a társadalmi kohézió dinamikájára. Különös figyelmet fordít arra, hogy a társadalmi szakadék érzete és a valós attitűdminták közötti kapcsolatok ne essenek abba a hibába, amely pusztán vélt megosztottságról beszél – munkássága szerint a szélsőségek erősödése inkább azok radikalizálódását jelzi, mint az egész társadalom lineáris kettészakadását.

Thomas Lux és Linus Westheuser a politikai szociológia és társadalomelmélet fiatalabb generációjához tartoznak, a *Triggerpunkte* közös szerzőségével olyan komplex kutatási projektet valósítottak meg, amelyben a makroszociológiai perspektíva empirizálódik a társadalmi konfliktusok mikro- és középszintű mechanizmusaival. Lux kutatásai elsősorban az egyenlőtlenségek politikai dimenzióira és azok társadalmi következményeire fókuszálnak, míg Westheuser a konfliktusszerkezetek és erkölcsi narratívák konstrukcióját vizsgálja.

A könyv intézményi háttere szintén jelentőse: a szerzők a német empirikus társadalomkutatás erős infrastruktúrájára épülő kutatói közegben dolgoznak nagymintás adatfelvételekhez, longitudinális vizsgálatokhoz és interdiszciplináris kuta-

tási hálózatokhoz férnek hozzá. Ez a háttér magyarázza a kötet adatgazdagságát és módszertani precizitását. A német társadalomtudományban nagy hagyománya van a survey-kutatásnak és a politikai attitűdvizsgálatoknak, amelyeket a szerzők innovatív módon kapcsolnak össze kvalitatív és diskurzuselemző módszerekkel.

Kritikai megjegyzések, összegzés

A kötet magas elméleti és empirikus színvonala ellenére néhány kritikai észrevétel is megfogalmazható. Az elemzések túlnyomórészt a német társadalomra koncentrálnak, és bár a szerzők tudatosan törekednek az általánosíthatóságra, a kelet-közép-európai, valamint a nem nyugati társadalmi kontextusok csak érintőlegesen jelennek meg. Ez különösen azért kelthet hiányérzetet, mert e régiókban a triggerpontok gyakran eltérő intézményi és történeti háttérrel rendelkeznek. További kritikai megjegyzésként felvethető, hogy a gazdasági egyenlőtlenségek szerepe, noha nem hiányzik a kötetből, időnként háttérbe szorul a kulturális és diskurzív dimenziók mögött. Egyes olvasóknak ez az aránytalanság problematikus lehet, különösen a társadalmi konfliktusokat elsősorban politikai gazdaságtani perspektívából vizsgálók számára.

A könyv hasznos lehet szociológusok, politológusok, kommunikációkutatók, közpolitikai elemzők és egyetemi oktatók számára. Emellett gyakorlati relevanciával is rendelkezik: segíthet megérteni, miért válnak bizonyos reformkérdések identitáspolitikai csatateré. Egyetemi képzésben – például politikai szociológia-, konfliktuselmélet- vagy közpolitika-kurzusokon – jól használható alap- vagy kiegészítő irodalomként.

A *Triggerpunkte* jelentős hozzájárulás a kortárs konfliktus- és polarizációkutatáshoz. Világos kérdésfeltevessel, empirikus megalapozottsággal és elméleti reflexivitással válaszol arra, miként alakulnak ki a késő modern társadalmak konfliktusintenzív gócpontjai. Bár földrajzi fókusza korlátozott, analitikai kerete más kontextusokban – így Magyarországon is – természetesen alkalmazható. A kötet kiegyensúlyozott, árnyalt diagnózist ad a jelenkori társadalmi megosztottságról, és fontos lépés a konfliktusok strukturált megértése felé.